

Ærefrykt for livet

Taler

Gunnar Jahn

Dato

10 desember 1952

Sted

Oslo

Omstendigheter

Tildeling av Nobels fredspris til Albert Schweitzer

- 1 Albert Schweitzer er fra Elsass, født i 1875 noen få år etterat Elsass var blitt en del av det tyske rike. Han har sett Elsass igjen bli forenet med Frankrike, han har opplevd det besatt av tyskerne under den annen verdenskrig, for så på ny å forenes med Frankrike. Vokset opp i dette grenselandet har Schweitzer alt fra
- 5 unge år av behersket tre språk: Elsass-dialekten, høytysk og fransk, og lært å kjenne både fransk og tysk kultur.

- Men Albert Schweitzer kom aldri til å høre til noen enkelt nasjon. Hele hans liv og virke bærer bud til mennesket i hver av oss, uansett nasjon og rase. Det betyr
- 10 ikke at ikke Schweitzer som de aller fleste er blitt preget av sitt hjem og av det sted hvor han levde i barndommen og i ungdomsårene.

- Hans far var prest, og Albert Schweitzer vokste opp på prestegården i den lille landsbyen Günsbach i et godt og harmonisk hjem og gikk på landsbyskolen
- 15 sammen med bondeguttene. I disse barndomsårene som han selv har fortalt oss om, begynte det å spire i ham som trer fram i manndommen. Han forteller oss om små hendinger som i et glimt åpner øynene hans for noe som må ha ligget gjemt i hans sinn. Han forteller om den gamle jöden som av og til kom gjennom byen, og som guttene gjorde narr av. Men jöden bare smilte godmodig tilbake til
- 20 guttene. Det smilet talte til Albert Schweitzer, og siden hilste han ærbødig på den gamle mannen. Han forteller et annet sted om at han en dag la en av skolekameratene over ende i ryggtag. Da sa gutten til ham: «Kunne jeg som du få spise kjøttsuppe hver dag, så kunne jeg være like sterk som du.» Dette gjorde et dypt inntrykk, suppen smakte ham ikke mer, og han nektet å kle seg
- 25 annerledes enn bondeguttene. - En gutt hadde en gang fått ham med seg for å skyte småfugl, men da jaget han fuglene vekk før den andre fikk skutt.

30 Hendinger som disse kan vel noen hver ha opplevd i barndommen, men ofte er de blitt glemte senere, eller når vi er blitt modne så smiler vi kanskje «klokt» av dem. For Albert Schweitzer ble det noe mer. De følelser disse hendingene vakte hos ham, svant ikke; de levde videre og ble selve grunnlaget for hans senere liv på tross av den livserfaring og den lærdom som senere kom til.

35 Etterat landsbyskolen var slutt, kom skoleårene, først i Münster, senere i Mülhausen, hvor han bodde hos sin onkel og tante. Han var ikke no særlig flink på skolen: «Jeg var nok for mye av en drømmer», sier han selv, og det var bare de lærere som han kunne få personlig kontakt med, som brakte ham til å yte noe ut over det sedvanlige. Det var historie og naturvitenskap som tok ham mest.

40 Men det var i disse årene, da barnet blir ungdom, at han åpnet öynene for verden omkring seg og begynte å spørre: hvorfor? Han sier selv: «Fra fjorten- til sekstenårsalderen følte jeg en sterk trang til å diskutere. Gleden ved å søke etter sannheten og meningen var kommet over meg som en besettelse.» Noen vil kanskje si at det var vitenskapsmannen i ham som våknet. Eller var det trangen i
45 ham til å løse tilværets gåte som alt da, ubevisst muligens, gjorde seg gjeldende? I denne tiden fikk han også tid til å dyrke og utvikle den store musikalske evne han hadde vist fra barndommen, og legge det aller første grunnlag for sitt senere store arbeid om Johan Sebastian Bach.

50 Karakteregenskaper man kunne ane hos gutten Albert Schweitzer trådte i de tidlige ungdomsår tydeligere fram, egenskaper som vi senere lærer å kjenne gjennom hele hans liv og virke: den sterke medfølelse med alt som lever, og følelsen av at de som har det godt, står i gjeld til dem som har det ondt, og har plikt til å hjelpe dem. «Så lenge jeg kan huske tilbake», sier han selv, «har jeg
55 lidd under all den elendighet jeg så i verden.»

Den unge manns følelse av samhörighet med ulykkelige medmennesker som trenger hjelp, og også hans utpregede trang til å spørre om meningen med det hele, skyldes nok for en stor del medfødte evner. Men sikkert er også at det miljø
60 gutten vokste opp i, har bidradd til å styrke disse anlegg. Hjemmet, farens prekener, kirken i Günsbach og den toleranse han møtte der hvor katolsk og protestantisk gudstjeneste ble holdt i samme kirke, må ha betydd mye for det unge, religiöst følsomme sinn. Og familietradisjonen fra Opplysningstiden - hans bestefar på morssiden var en kjent rasjonalistisk prest - har også satt sine
65 spor. Det synes Schweitzer å mene selv, for etter å ha fortalt oss om sin voldsomme spørrelyst, slutter han: «Opplysningstidens ånd fra bestefar

Schillinger var våknet i meg.»

70 Når jeg har festet meg så mye ved Albert Schweitzers ganske unge år, så er det fordi jeg mener at det er i denne tiden vi finner forklaringen på hele hans senere liv og gjerning. Alt da brente det en ild i ham, en ild som han har klart å holde ved like gjennom hele livet, og som er blitt drivkraften i alt hans virke. Om dette sier han selv: «Overbevisningen om at vi livet igjennom må kjempe for fortsatt å
75 være slik i vår tanke og våre følelser som vi var i ungdommen, har fulgt meg på veien som en trofast rådgiver. Instinktivt har jeg verget meg mot å bli det som man vanligvis forstår med et modent menneske. Den livsvisdom som vi voksne skal gi ungdommen, er: «Voks inn i idealene slik at livet ikke kan ta dem fra deg.»

80

Etter skoletiden kom for Albert Schweitzer den akademiske bane, studietiden og arbeidsårene. Den spørrelyst som tidlig hadde vist seg hos ham, hadde med årene utviklet seg til en umettelig trang til å søke å finne svar på spørsmålene. Og skal vi lære å kjenne Albert Schweitzer, så må vi forstå den dype respekt og
85 ærbødighet han har for den sannhet en når fram til gjennom tenkningen. Den fikk han i de ganske unge år, og han sier i dag at den er den samme som den gang. «Skulle jeg», sier han, «gi avkall på noe av den entusiasme jeg føler ved å søke etter å finne sannheten, så ville jeg samtidig oppgi meg selv.»

90 Studietiden ble rike arbeidsår. Foruten de teologiske og filosofiske studier tok han fatt på sitt arbeid om Jesu liv og evangeliene og la grunnlaget for sine arbeider om filosofi, kultur og etikk, og ved siden av spilte han Bach, trengte inn i hans verk og ble tidens første kjenner og tolker av hans musikk. Midt oppe i det hele fikk han tid til å beskjeftige seg med orgelbygging, og det er meget hans
95 fortjeneste når så mange gamle orgler ble reddet fra en såkalt modernisering.

Men hele denne tiden, opptatt som han var med skapende arbeid, lød det ved siden av en stemme inne i ham, som aldri lot ham få ro: Hadde han, som selv hadde opplevd en slik lykkelig barndom og ungdom, rett til å ta imot all denne
100 lykken som no selvfølkelig? Den naturlige rett til lykke og all den lidelse verden er fylt av, gled sammen for ham og fikk en avgjørende betydning for hans videre liv og gjerning. Det ble klarere og klarere for ham at den som fikk del i mange av livets goder, han måtte gi tilsvarende mye igjen, og at vi alle må være med på å bære den byrde av lidelse som hviler over livet. Disse tankene var ikke alltid like
105 sterke, men de vokste, langsomt og ustanselig. Til sist «dekket de hele himlen»,

sier han, inntil han enogtyve år gammel tok den beslutning at han til han var tredve skulle leve for prestegjeringen, vitenskapen og musikken, og etterat han hadde fullført sine planer på det kunstneriske og vitenskapelige felt, ville han
110 hjelpe menneskene mer direkte.

Av det Schweitzer har skrevet om denne tiden, forstår vi at noen bestemt utformete planer hadde han ennå ikke. Men så en dag i 1904, da han var 29 år gammel, leste han et opprop fra Det franske protestantiske misjonsselskap i
115 Paris at det trengte hjelp til negrene i fransk Ekvatorial-Afrika. Dette opprop virket på ham som et direkte svar på hans spørsmål: «Hvordan kan jeg hjelpe best?» Han ville være med på å betale noe av den gjeld den hvite mann står i til den fargete, og han bestemte seg til å forberede seg for den gjeringen. Men da måtte han først bli lege.

120 Vi må prøve å fatte hva dette betyr: Tredve år gammel, være en kjent forsker både på det teologiske og det filosofiske område, ha skrevet sitt første verk om Bach og være en verdenskjent Bach-tolker, og så? ... Bryte det hele over tvert. Han forklarer selv hvorfor han først ville gå den möysommelige veien om det
125 medisinske studium før han tok fatt: «Jeg ville bli lege for å kunne virke uten ord. I årevis hadde jeg brukt ordet. Min nye gjerning skulle ikke være å tale om kjærlighetens evangelium, men å virkeliggjøre det i handling.»

Det medisinske studium tok 7 år av hans liv, fra 1905 til 1913. Han sier om
130 dette:

«Beskjeftigelsen med naturvitenskapene ga meg mer enn den kunnskap jeg hadde lengtet etter. Den ble en åndelig opplevelse for meg. Jeg hadde alltid følt at det lå en psykisk fare i at det ikke finnes noen sannhet som i seg selv viser seg å
135 være sannhet, i de såkalte åndsvitenskaper som jeg hadde vært opptatt med. I disse kan selve synsmåten og hvordan den legges fram, komme til å gjelde som sannhet. ...

Nå sto jeg plutselig i et annet land. Jeg arbeidet med sannheter som besto av
140 virkeligheter, og var sammen med mennesker for hvem det var en selvfølge at de skulle bevise enhver påstand med kjennsgjeringer.»

Det medisinske studium ga ham mye, ja, det ble for så vidt en innvielse i en helt annen verden enn den han tidligere hadde kjent. Og likevel, samtidig som han

intenst gikk inn for medisinen - han måtte selv tjene til studiet ved å holde forelesninger og gi orgelkonserter - fortsatte han å arbeide med det som hadde opptatt ham tidligere, filosofien og teologien, og det var i disse årene han fullførte sin tyske utgave om Bach og sitt verk om Bach's Preludier og Fuger.

150

I 1913 var Schweitzer ferdig lege og hadde tatt sin medisinske doktorgrad. For å få penger til innkjöp av instrumenter til det sykehus han tenkte å opprette i Afrika, gikk han så den rene tiggergang til venner og bekjente. Imidlertid hadde det protestantiske misjonsselskap begynt å dra hans «rettroenhet» i tvil, og det
155 var först etterat Schweitzer hadde lovet at han strengt skulle holde seg til sin legegjerning og ikke innvirke på de kristne negrenes tro, at han ble godtatt.

Og så endelig, Langfredag, våren 1913, kunne Albert Schweitzer reise til Lambarene i Vest-Afrika. Lambarene er en liten landsby som ligger ved elven
160 Ogowe nær ekvator, ca. 20 mil fra kysten. Her var det et helt nytt liv som begynte, et liv som kalte på ganske andre egenskaper hos ham enn dem han tidligere hadde hatt bruk for i den akademiske verden hvor han hadde levd til da. Der nede i urskogen tok han opp arbeidet blant primitive mennesker som hadde mött den hvite mann og var blitt preget av alt det som følger med den
165 européiske sivilisasjon når den trenger seg fram: alkohol og sykdom, opplösning av gamle samfunnsformer, de ulykker som den hvite mann i første omgang förer med seg. Men det viste seg at Schweitzer ikke bare hadde en stor evne til å organisere, han tok selv del i byggingen av de hus, eller kanskje vi skal kalle det hytter, som han måtte ha for å kunne ta imot de syke og behandle dem.

170

Og hva viktigere var, Schweitzer forsto de primitive folks mentalitet. Han kom dem ikke i möte med en européers innstilling og dömte dem ikke ut fra våre samfunnsformer og vår moralkodeks. Han forsto f. eks. at flerkoneri er en naturlig fölge av den samfunnsform de lever i, og mente han ville gjøre galt verre
175 ved å avskaffe det. Heller ikke priste han det arbeid som legger störst vekt på å utdanne negrene og gjøre dem til funksjonærer og akademikere. Han ville ikke bryte ned de sosiale organisasjoner og konvensjoner som var, hvis han ikke kunne gi no annet og bedre i stedet. Han forsto at hjelpen måtte gis på den måten at den litt etter hvert kunne virke via de samfunnsforhold som var, uten
180 voldsomme brudd. Han innså at det ble en lang vei å gå, og at han, hvis han skulle ha håp om å komme videre, måtte bruke enkle midler som de primitive folk forstår.

185 Så yter han hjelp, helbreder og prøver langsomt med stort tålmod, dag etter dag,
år etter år, etter hvert å fri dem for den sterke nedbrytende overtro de har, for så,
ofte gjennom store skuffelser, kanskje til sist å kunne få sådd et frø som kan
gjøre troen på kjærlighetens evangelium levende for dem. Hans gjerning er nok
190 først og fremst legens, hvis vi vil måle den etter det han har utrettet for å
helbrede sykdom. Men la oss aldri glemme at det han har gitt gjennom sin egen
personlighet, det han har kunnet nå ved å bringe kjærlighetens budskap, det vil
bety mer i det lange løp og fremme brorskapsfølelsen mellom rasene. Leser vi
Schweitzers egne beretninger nede fra Afrika, møter vi ikke misjonæren som
preker, vi møter et realistisk menneske som kjenner urskogens liv i alle dets
195 avskygninger, og hvis hele gjerning er båret av trangen til å hjelpe og til å yte
hjelpen der hvor lidelsen er størst.

Men Albert Schweitzers første opphold i Afrika ble kort. Da den første
verdenskrig bröt ut i 1914, ble han som tysk borger stilt under oppsikt, og i
200 1917 ble han og hans kone fort til en interneringsleir. Her fikk han ro til å
arbeide videre med de religiöse, filosofiske og kulturelle spørsmål som han aldri
hadde lagt fra seg, selv ikke i Afrika hvor han tok nettene til hjelp.

Da Schweitzer slapp ut av interneringsleiren i 1918, var han syk, og han ble i
205 Europa til 1924. Senere har han vært nede i Afrika, avbrutt av opphold i
Europa. Hans lengste sammenhengende tid i Lambarene var fra 1939 til 1948.
Han er der nå.

Under sine opphold i Europa har Schweitzer alltid vært i virksomhet. Det ser ut
210 som om han ikke trenger hvile. Han har gitt konserter for å glede andre og for å
skaffe penger til hospitalet i Lambarene, som han stadig har utvidet. Han har
holdt forelesninger over religiöse og kulturelle emner, og hele tiden har han søkt
å finne fram til et enkelt uttrykk for sin livsanskuelse, et uttrykk som kunne gi
også andre noe å leve for. Vi må aldri glemme at han er et menneske som har den
215 dypeste respekt for tenkningen og søker å finne svar på det han spør om
gjennom den. «Gir man avkall på tenkningen, begår man åndelig fallitt», sier
han. «For den som mister troen på at menneskene kan lære sannheten å kjenne
gjennom tenkning, han driver over i skeptisisme.»

220 Schweitzers tillit til tenkningen og hans vilje til sannfærdighet er urokket og
uendret. Og dog kommer han til at den systematiske, logiske tenkning forer til
ett punkt: hit men ikke lenger. «Det eneste framskritt erkjennelsen gir», sier

han, «er at vi mer og mer inngående kan beskrive den verden vi ser og dens
225 utvikling. Det som det i en verdensanskuelse kommer an på, nemlig å forstå
meningen med det hele, det kan vi ikke.» Han mener å være den første
vesterlandske tenker som har våget å erkjenne dette nedslående resultat uten
samtidig å oppgi en livs- og verdensanskuelse som fremmer liv.

230 Og denne livsanskuelse har han formet i de enkle ord: Ærefrykt for livet. - Men
det gikk mange år for han fant fram til dette. Det var en dag i 1915 - han var 40
år den gang - at han reiste oppover floden der nede i Afrika. Han så solgløttet
over elven, urskogen omkring og en del flodhester som lå og hvilte seg. Da, som
under en inspirasjon, kom de ordene som ga utløsning for hans tanke, til ham:
235 Ærefrykt for livet. - Denne gang som før, både i ungdommen og tidligere, var
det en enkelt begivenhet som lukket opp for ham.

«Men», sier han, «til dette kan man ikke komme gjennom systematisk, logisk
tenkning og kunnskap. Den kan ikke gi noen forklaring på verden og hensikten
240 med livet.» Forklaringen finner man gjennom det han kaller elementær
tenkning. Denne fører til en ærefrykt for det uforståelige som livet er, en
livsbekreftelse som er mer enn vilje til liv. Schweitzer uttrykker det slik: «Jeg er
liv som vil leve midt blant liv som også vil leve.» Det ligger en livsbekreftelse i
dette, som fører ut over en selv, til å vise ærefrykt for all vilje til liv slik at alt som
245 bevarer, fremmer og fører liv til sin høyeste utfoldelse er godt og positivt, alt
annet ondt og negativt. På denne tanken bygger Schweitzer sin universelle etikk,
og gjennom den, mener han, kommer mennesket i åndelig forhold til det
uendelige. Han kaller denne livsanskuelse for «Etisk mystikk».

250 Albert Schweitzer er blitt kalt agnostiker, og hvis man med agnostiker mener
den som erkjenner at svaret på hvorfor, det kan vi ikke finne via rasjonell
tenkning, så kan det være rett å kalle ham det. Men han går videre og sier at hvis
den rasjonelle tenkning går i dybden, så fører den til irrasjonell mystikk.

255 Jeg ville heller si det slik: Der hvor tenkningen når sin grense, begynner troen, og
da står vi religionen nær. Selv har Schweitzer sagt det med følgende ord: «Den
verdensanskuelse som bygger på ærefrykten for livet, er gjennom sin religiøst
pregede aktive kjærlighetsetikk og ved sin inderlighet, i sitt vesen beslektet med
kristendommen. ... Det som er nødvendig for kristendommen, er at den fylles av
260 Jesu ånd og blir levende, inderlig, en kjærlighetens religion, som den etter sin
bestemmelse også er. Da jeg selv i dyp kjærlighet er hengitt til kristendommen,

265 søker jeg å tjene den i troskap og sannhet. Mitt håp er at den tenkning som har
fört til den enkle, etiske-religiöse idé: ærefrykt for livet, kan bidra til å bringe
kristendom og tenkning nærmere hverandre.»

270 Slik taler Albert Schweitzer om ærefrykt for livet, om kjærlighetens religion og
om brorskapstanken. I tidenes løp har mange talt til menneskene om dette, flere
før i tiden enn i dag, da brorskapstanken er kommet i skyggen av så mange av
dagens slagord.

275 Og dog søker menneskene i denne urolige tid å finne fram til noe som kan gi
dem tro på at menneskeheten en gang skal kunne oppleve tider da fred og
godvilje skal herske.

Og kan kjærligheten til nesten, ærefrykten for liv, brorskapstanken bli levende i
menneskenes sinn, har vi lagt grunnlaget for en varig fred mellom individer,
nasjoner og raser.

280 Vi vet alle at det er en lang vei å gå innen vi når fram. Det er de som er unge i dag
som skal gå den veien Albert Schweitzer har stukket ut. Han har gjennom et
langt liv vært tro mot sin ungdom, han har vist oss at et menneske kan gjøre liv
og drøm til ett. Ved sin gjerning har han gjort brorskapstanken levende for oss
og hans ord er tatt opp og har slått rot i mange, mange sinn.

285

Kilde

Les Prix Nobel en 1952-1953, s. 51-58.

Emner

Afrika, Hyllest, Nestekjærlighet, Nobelpris, Nobels fredspris, Nobeltale, U-land

290

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/aerefrykt-for-livet>

295

300